

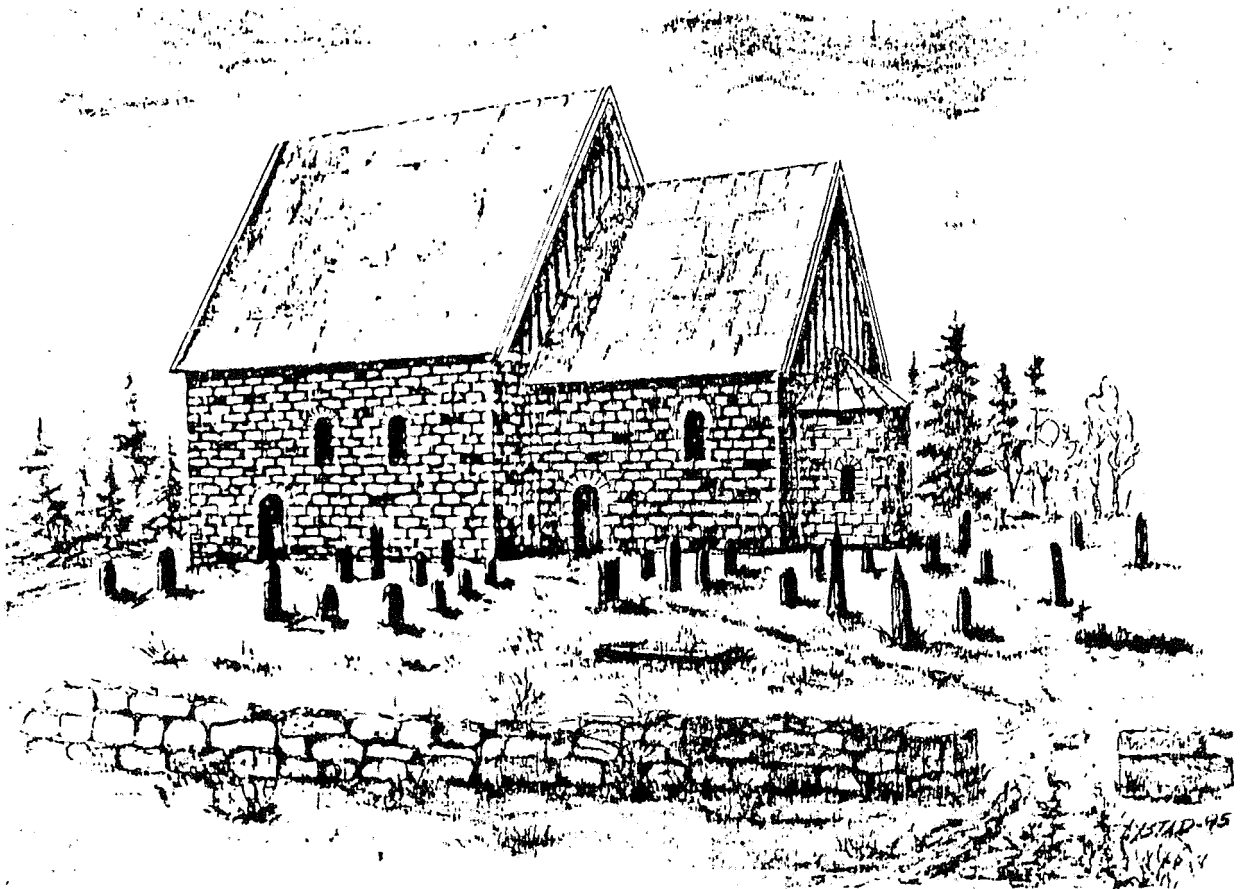
ARNE LYSTAD

ASKIMBYEN

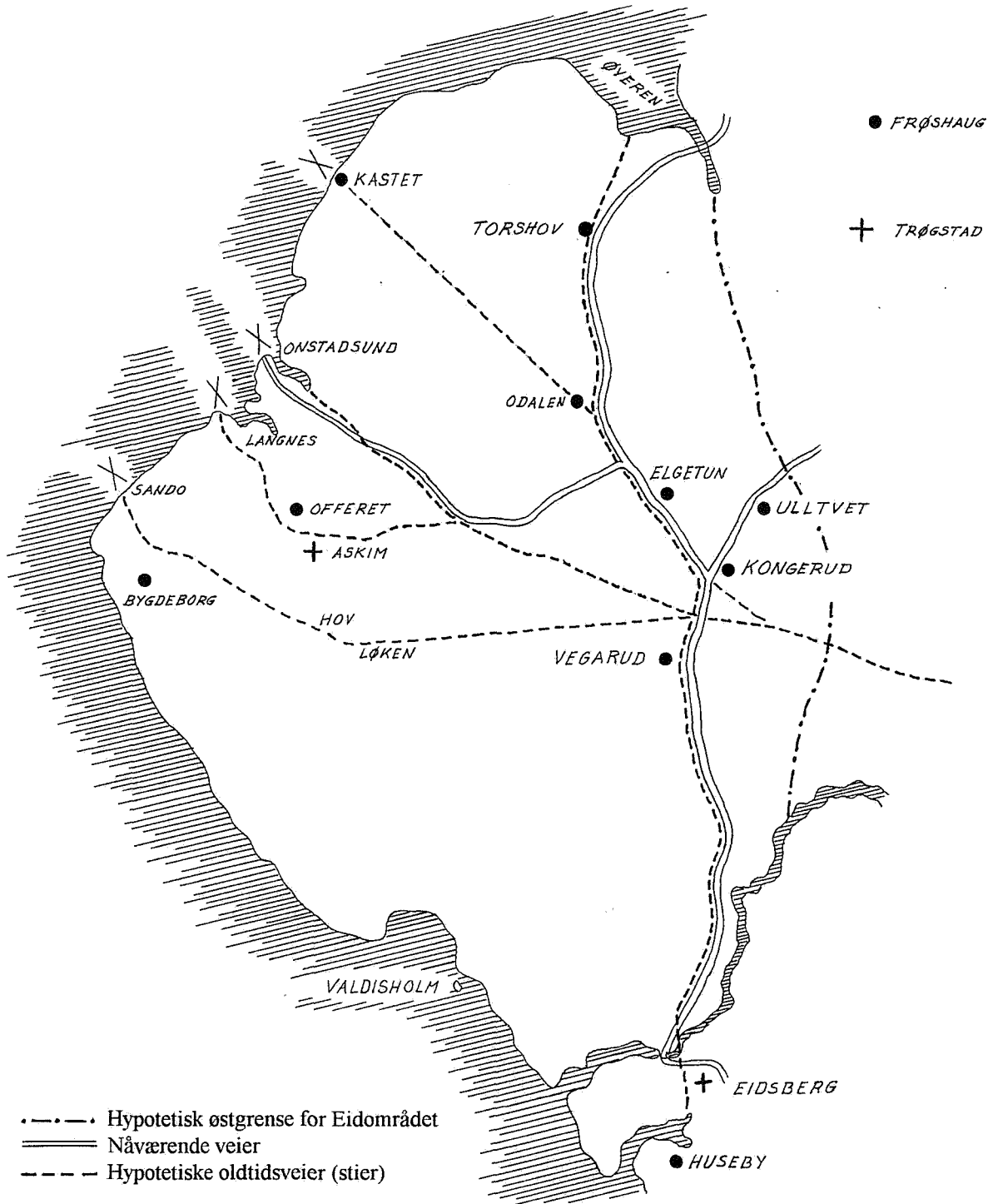
Litt om Eid og gårdene
som avga grunn til Askimbyen

Kåseri II

Omtrent slik var trolig den gamle steinkirken .
Med blytekket tak, gavler av tre og uten tårn.

EID

Det området vi i dag kaller Askim var tidligere en del av et større område som het Eid. Sikre grenser for området Eid er ikke kjent, men navnet tyder på at det må ha vært så stort at det fanget opp leia for skipstrekket vi vet foregikk mellom Lekum og Øyeren. Det betyr at Eid trolig var navnet på området fra Lekum i sør til Øyeren i nord, og fra Glomma i vest til et stykke inn i Trøgstad og Eidsberg i øst. Eid betyr nemlig et sted hvor båtene må trekkes over land, for eks. forbi fosser eller stryk i en ellers farbar elv, og at vårt Eid-navn har sin berettigelse vet vi fra flere kjente båttrekk i historisk tid.

Men Eid er interessant i historisk sammenheng av flere grunner. Eid var en del av kong Gandalvs Vingulmark, far til kongssønnene Hysing, Helsing og Hake som overfalt Halvdan Svarte under et besøk et sted på Eid på 800-tallet. Halvdan måtte rømme, men han kom tilbake og holdt slag med kongssønnene et sted i Eidområdet. Hysing og Helsing falt i slaget, men Hake ble spart på grunn av sin unge alder.

Det var trolig flere hellige steder i Eidområdet. Vi kjenner Offeret på Gudim i Askim, trolig en offerplass for en del av det senere Askim. I Tosebygda har vi Torshov, et navn som indikerer at det der var et hov til Tors ære, og litt nord for Trøgstad kirke ligger gården Frøshaug med navn som helt tydelig henviser til guden Frøy. Navnet henviser kanskje til en høyde i området hvor man ofret til denne guden. Nærmere Monaryggen, i Morstongområdet, er det mer interessant. Vi har der tre gårder med navn som er spennende. Ifølge noen forskere kan navnet Elgetun bety hellig sted, gårdsnavnet Ulltvet henviser tydelig til guden Ull, og endelig navnet Kongerud som skal bety at gården er ryddet ved kongegravene. Det heter da også at det skal være, eller var, kongegraver i området ved gården.

Kongegravene er spennende, kan navnet bety at det har bodd en konge i området, eller kanskje en større høvding? Kan det være her kong Gandalv holdt til? Det heter at Halvdan Svarte fant kongssønnen på Eid da han kom tilbake for å hevne overfallet; fant han dem da hjemme på kongsgården? Det er ikke usannsynlig at det var en kongsgård eller en høvdinggård i Morstongområdet. Det måtte være et strategisk viktig sted i fortiden. Her krysset hverandre to langt tilbake viktige veier: veien østfra over Mona til overfartstedet ved Onstadsund ved Glomma, og den gamle ferdselsåren fra Lekum til Øyeren. Begge ferdselsårer er trolig fra bronsealderen, kanskje enda eldre.

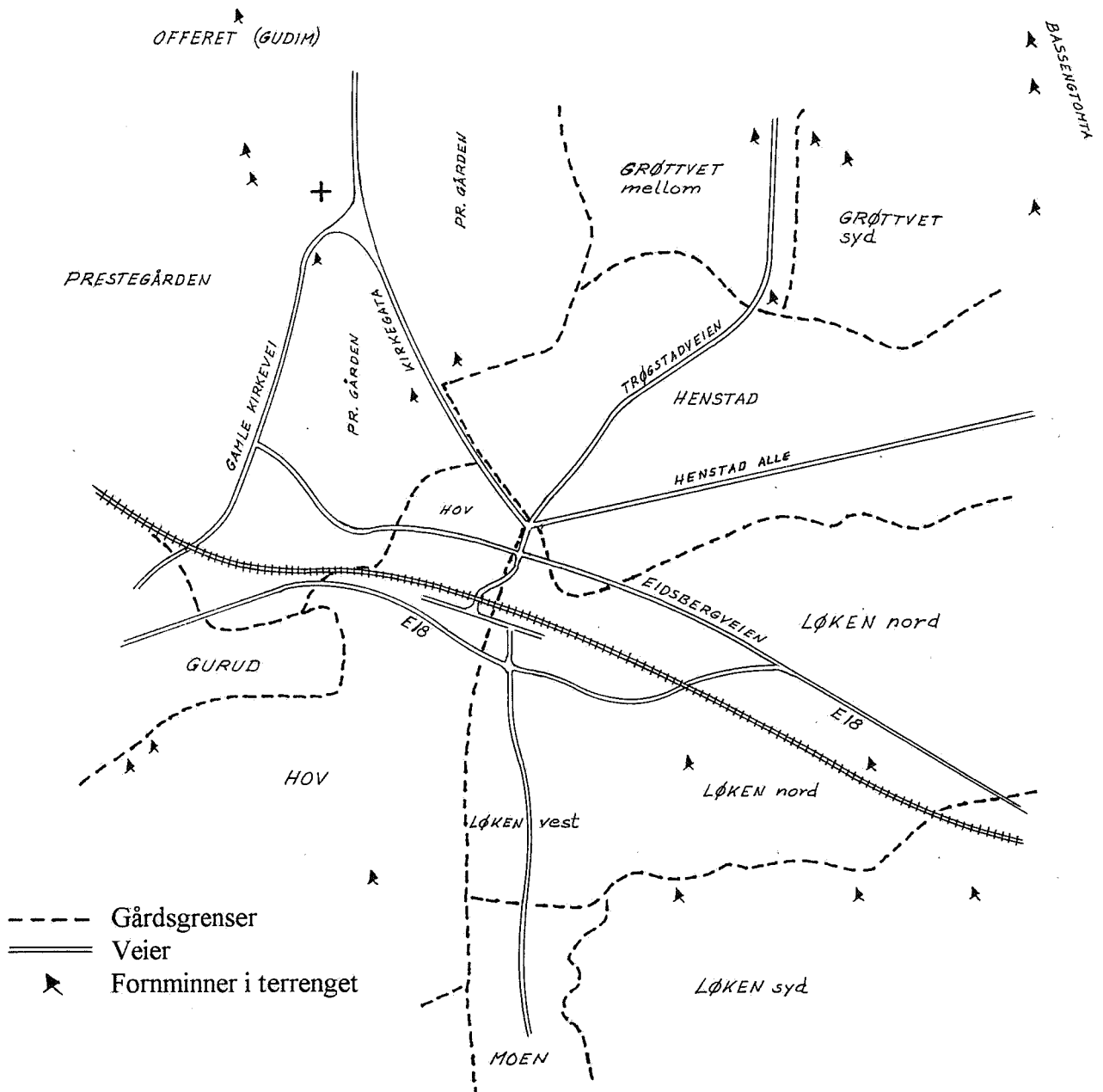
Jørgen H. Martinsen *antar* dessuten at det har gått en bronsealder/jernaldervei fra grensetraktene i øst over Monaryggen og fram til et overfartsted nord for bygdeborgen i Askim, og han mener denne veien har passert de gamle bosettingene ved Løken og Hov. Vi har dessuten folketradisjonens kongevei over Kråka, Rud, Eidareng og Trippestad, som også kom fra Monaryggen. Den kan ha fortsatt både til Onstadsund og over Grøttvet og prestegården i Askim fram til overfartstedet ved Langnes.

(Bortsett fra Kongeveiene og ferdselsåren fra Lekum til Øyeren, er de andre veiene teoretiske, og at kong Gandalv hadde sin kongsgård på Eid er spekulasjon).

Gårder som har avgitt grunn til sentrum

Offeret (Gudim)	10 hauger - bunnlaget av røys - steinring		
Bassengtomta	10 hauger - 2 steinsettinger		
Prestegården	2 hauger	Katralveien	11 hauger
Urnelund	7 hauger	Tyriveien	1 haug
Parken	7 hauger	Furuset	1 haug
Sykehusparken	13 hauger	Museumsveien	6 hauger
Kirkerud (Hov)	3 hauger	Bjørnaråsgate	1 haug
Finsrud (Hov)	1 haug	Museum	4 hauger
Hov	14 hauger	Grøttvet mellom	2 hauger
Løken syd	2 hauger	Grøttvettoppen	3 hauger
Hvilehjemmet	1 haug	Dramstad	2 hauger

Gudim tilhører ikke gårdene som har avgitt grunn til sentrum, men Offeret må sees i sammenheng med fornminnene i prestgårdsområdet.

De enkelte gårder

Grøttvet

Navnet Grøttvet kommer av *grjot* som betyr stein, og *tveit* som betyr jordstykke. Dette kan tolkes som at den første av de tre Grøttvetgårdene ble ryddet på et steinete jordstykke. *Tveit* kan også bety fradelt part, og det er derfor mulig at de tre Grøttvetgårdene er ryddet i steinet utmark til en eldre, stor gård, - området's første gård. Gravfunn fra eldre jernalder (500 f.Kr - 600 e.Kr.) synes å bekrefte dette, de vidner om meget tidlig bosetting i området, langt før *tveit*-navnene ble tatt i bruk.

Det er imidlertid ikke kjent at det har vært en tidlig, stor gård i det området som tidligere lå til Grøttvetgårdene, men hvis vi ser på området som naturlig vil høre til en slik storgård, bestyrkes ideen. De nåværende Grøttvetgårders opprinnelige grenser var i sør til Henstad, i vest til Prestegården og Askim, i nord til Kolstad, Torp og Boslet, og i øst til Dramstad, Hol og Guderud. (Høytomt er utskilt fra nord-Grøttvet).

Dette kan imidlertid ikke være de første grenser mellom de første gårder i området. Kolstad og Dramstad er vikingtidsgårder og er kanskje skilt ut fra Huer og Dæli, og det betyr at før de ble ryddet må Grøttvetområdet ha grenset til Huer og Dæli. Likeledes er Henstad vikingtidsgård, og det åpner for grense mot Løken som er *vin*-gård. Vi kan kanskje også utvide området vestover til Hov og forbi Askim til Ilen og Gudim, også *vin*-gårder. Dette er imidlertid noe tvilsomt. Man mener at de første gårder var skilt av naturgrenser, slik som vann, elver, myrpartier, åspartier, dype dråg/daler o.l., og da trer den dype dråga mellom Askim/Prestegårdsområdet og Grøttvet fram som en naturgrense for Grøttvet vestover.

At denne dråga var en grense mellom Grøttvetområdet og prestegårdsområdet bestyrkes av at terrenget syd og vest for prestegården er typisk førsteryddingsområde: svakt fallende og selvdreinerende terreng mot syd og vest. Det vil være mer enn underlig om ikke en rydningsmann i en fjern fortid har ryddet gård i prestegårdsområdet. En indikasjon på tidlig storgård i dette området har vi da også i røysa på Offeret fra eldre bronsealder, og steinringen på samme sted fra keltertid, 500 f.Kr.-Kr.f. Ikke mindre interessant er det at det i prestegårdsområdet er registrert 40 gravhauger, som helt sikkert ikke kan ha hørt til en storgård i Grøttvetområdet.

Det er i blant mulig å finne den opprinnelige gårds navn i nuværende gårdsnavn, i blant også i navn på jorder og andre naturnavn, sier Rygh, og det er mulig navnet på en første gård faktisk ligger i gårdsnavnet Grøttvet. Som før nevnt er Grøttvet sammensatt av *grjot* og *tveit*, i betydningen *stein* og *jordstykke*. Rygh sier også at de fleste gårdsnavn *Grjot*, *Grot*, *Grøt* er «dannet i hensyn til stenete jordbunn».

Det er altså mulig at den første gården som ble utskilt fra den ukjente storgården, som trolig må ha vært tilstede i området, ganske enkelt fikk navnet Grøttvet fordi den ble ryddet i en fradelt steinete del av utmarka på gården *Grot* eller *Grøt*. Det ville vel kanskje falle naturlig å kalle en slik gård *Grottveit* eller *Grøttveit* - senere *Grøttvet*?

Dette er spekulasjoner, og vi kommer nok heller aldri lenger, men det er mulig at Grøttvetgårdene er utskilt fra en første gård i Grøttvetområdet, en større gård som allerede før 1381 var delt opp i tre mindre, selvstendige gårder.

Henstad

Henstad er vikingtidsnavn, men vi ta forbehold for navnet, det kan være lånt fra en annen gård. Det er imidlertid ikke noe som taler for lånenavn, det er all grunn til å tro at en person med navn *Hedin* ryddet *stadr* her, -med vårt språk bosted, en gang i vikingtid (800-1000). Et spennende spørsmål er hvilken eldre gårds område Henstad er ryddet i, er det *Grøtvedt* (en første ukjent gård) eller *Løken*? Det er nemlig lite trolig at hele Henstadområdet lå ubenyttet helt fram til vikingtid.

Opprinnelig var dette også en gård, men i gammelnorsk tid (1000-1349) ble den delt i to bruk. Bruka ble da kalt store og lille Henstad. Brukene ble igjen slått sammen, og fram til 1842, da det ble fradelt et nedre bruk, var Henstad atter en gård. De to brukene fikk ved delingen 1842 navnene øvre og nedre Henstad.

Øvre Henstad hadde det opprinnelige tun fra vikingtid. Det lå ved den skarpe knekken på den gamle Korsgårdveien, på venstre side like etter Gimmingkrysset. Husene er revet for lengst, og i dag er det bygget en stor villa på tomten. Da lensmann Berg overtok bruket i 1853 bygde han nye hus, og der fikk Askim i 1857 sitt første poståpneri. På 1900-tallet begynte fradelingen av bruket, og i 1940 var det bare fem mål igjen av øvre Henstad.

Nedre Henstad hadde tunet inne på det senere fabrikkområdet til Viking Dekk A/S. 1930 ble deler av bruket solgt til A/S Askim Gummivarefabrikk, og da husa på bruket ble revet i 1935 ble tuntreet stående igjen. Gå inn i området fra der vaktstua lå tidligere og fortsett mot badet, og bare noen meter lenger fram kan du på venstre side se tuntreet på nedre Henstad. 1852 kjøpte Johan Olsen nedre Henstad, men allerede et halvt år senere solgte han to tredjeparter av gården. Den tredjeparten han holdt tilbake solgte han året etter til Askim Kommune. Det ble den senere Klokkergården.

Fra 1912 til 1922 var det sagbruk på nedre Henstad, og fram til ca. 1910 drev Thorvald Løken skysstasjon der. Den ble da overtatt av Johan Hansen Thorud fra Enebakk. Han kjøpte også to parseller av gården, Enevold og Austvold, hvor han bygget to bolighus. På Enevold bygget han huset hvor fru Nilsen Viker hadde sin Londonerbasar, og i uthuset på eiendommen finner vi senere Ivar Ruis kolonialforretning Enevold. På Austvold ble bygget en bygning som senere har blitt kalt Østfoldgården, og som i dag vanligvis nevnes som Børudgården.

Løken

Navnet sier oss at dette er en såkalt -vingård, og det betyr at den kan være etablert i løpet av de to første århundrer e.Kr. Noen forskere mener imidlertid at -vingårdene kan være eldre. Navnet kommer av *leikr* som betyr lek, og *vin* som er betegnelsen på en åpen grasslette eller et engstykke. Det vil si en slette hvor det foregikk forskjellige typer fredelig lek og konkurranse, for eksempel kappridning.

Gården er altså navnsatt ut fra stedets tradisjon som *lekeplass* for områdets gårder, og det betyr at etablering av gården Løken også kan ha foregått senere enn navnet tilsier, kanskje så sent som etter byggingen av bygdeborgen. Det er derfor ikke sikkert at Løken hører til de gårdene som muligens har vært sammen om bygging av bygdeborgen.

Man antar at før gården ble delt lå tunet og hovedhusene i området ved jernbanebrua, og med jordene som ble dyrket i den svake hellinga hvor hvilehjemmet ligger. I

Man antar at før gården ble delt lå tunet og hovedhusene i området ved jernbanebrua, og med jordene som ble dyrket i den svake hellinga hvor hvilehjemmet ligger. I gammelnorsk tid (1000-1349) ble gården delt i et nordre og et søndre bruk. Siden er det igjen blitt oppdelinger, og det meste av nordre Løken og hele vestre Løken ligger i dag nedbygd i det vi kaller Askimbyen. Denne oppdelingen og nedbyggingen er en lang og detaljert historie som er utførlig beskrevet i Gårdshistorien, bind 3.

Hov

Navnet *Hov* forteller at gården etter vanlig oppfatning trolig ikke er ryddet før det ble vanlig å dyrke de gamle guder i *hov*, og det betyr at gården sannsynligvis er etablert senere enn byggingen av bygdeborgen. Det virker imidlertid underlig at det i dette område var ledig jord for rydding av gård så sent, og om så var tilfelle, er det ikke mindre underlig at en nyetablert gård ble valgt for plassering av et kultsted som sannsynligvis skulle dekke et større område. Det er dessuten en vanlig oppfatning at det var den største og mektigste person i et område som hadde hovet på sin grunn, og det er vel sannsynlig at det så sent som i hovtid (vikingtid) allerede var godt etablerte, mektige personer tilstede i dette område, som sikkert hadde kommet foran en nyrydder vedrørende hov.

Det er imidlertid mulig at gården, tross navnet, er en gammel gård, etablert langt før det ble vanlig å dyrke gudene i hov, men at det gamle gårdsnavnet etter hvert ble glemt fordi det ble vanlig å henvise til *hovet*. På samme måte som det lenger fram i tiden skjedde med gårder som fikk kirken på sin grunn. Vi har mange eksempler på at det gamle gårdsnavnet i slike tilfeller i blant ble glemt fordi gården på folkemunne ble kalt *prestegården*.

Men vi har nok et problem med denne gården og navnet *Hov*. Det er ikke lenger en vanlig oppfatning hos ekspertene at alle gårder med navnet Hov eller Hoff heter så fordi det en gang var hov på gården. Man mener nå at det sannsynligvis er de færreste av gårdene med disse navn som har hatt et hov, og siden vi i vårt tilfelle har bare navnet som indikerer et kultsted på gården Hov, kan det ikke, så bastant som det er gjort tidligere, hevdes at her var bygdens hov, og dermed også bygdens maktsentrum.

Gården kan dessuten ganske enkelt blitt navnsatt Hov i betydningen gård. Det danske ordet *hovet* hadde i middelalderens Danmark betydningen undergivne bønders arbeidsplikt på hovedgården, og *hov* betød i en slik sammenheng *gård*. Kanskje har det danske ord for gård vandret til Askim? Det betyr i så fall at gården sannsynligvis er etablert senere enn 400 e.Kr., og derfor i likhet med Askim noe sent til å være delaktig i byggingen av bygdeborgen. Det er også underlig, hvis gården hadde hov, at ikke kirken i sin tid ble bygget på gården eller i dens nærområde. Det hevdes nemlig av en del forskere at da kirkene erstattet hovene som helligdom, ble de ofte bygget der hovene tidligere sto, eller i nærheten av hov eller annet kultsted. Ifølge disse antagelser på eksperthold burde derfor kirken i Askim ligget i Hovområdet, kanskje på høyden inne i Hovskogen.

(Salen i annen etasje på vestre Hov ble brukt som kirke under byggingen av den nåværende kirke i 1877-78.)

Gurud - Hagan

Gården Gurud ble ryddet i gammelnorsk tid (1000-1349), men er siden delt opp i flere bruk og plasser. Plassen Hagan er fra begynnelsen av 1700-tallet, og ble fradelte Gurud i 1820. Hagan ble fra da kalt øvre Gurud. I 1832 ble den østre delen av Gurud kjøpt inntil og brukt sammen med Hagan til 1859 da bruket ble delt i to. Hagan ble så tillagt en mindre part av hovedbruket mens bruk nr 2 fikk en part av Hagan. 1863 var Hagan på 81 mål åker og dyrket eng. 1865 var det på bruket 1 hest, 3 storfe og 2 sauer. Siste bruker var Georg Østby. I dag er husene borte, eiendommen utparsellert til tomter, og Arne Hasles fabrikkbygning ligger på det gamle tunet. Ved Bekkelaget, ei stue ved bekken, var det smie og seinere mekanisk verksted. Smedene Johan Torsen og Ole Arnesen var smeder der og bodde i stua i 1890-årene.

Prestegården

Vi kjenner lite til prestegårdens opprinnelse. I Gårdshistorien heter det at den sannsynligvis ble utskilt fra gården Askim da kirken ble bygget og bygda fikk sin første prest. Det var nemlig vanlig at de første prester fikk utlagt jord, heter det videre. Det er trolig ikke så enkelt som her fremstilt, det er mange usikre momenter involvert. Det er dessuten momenter som taler for at det i prestegårdsområdet var tilstede en gård før både Askim og kirken, og kanskje allerede da gammel gård.

Prestegården het *Koltorp*, sier navneforskeren Rygh, og forklarer navnet slik: «Det finnes som gårdsnavn både sammensatt og usammensatt, både i flertall og entall». Rygh sier videre at «første ledd i sammensatt *torp*-navn er oftest et mannsnavn eller tilnavn, men kan også være et elvenavn eller et ord som henviser til steders beliggenhet eller beskaffenhet. Om slike navns alder sier Rygh at «det for tiden lader seg neppe andet sige enn at de må gå temmelig langt tilbake». *Temmelig langt tilbake* bør sannsynligvis kunne tolkes som lenger tilbake enn da den første kjente kirken ble bygget, i annen halvdel av 1100-årene.

Første ledd i navnet Koltorp, *kol*, finnes i mange navn, sier Rygh, og henviser til kullbrenning eller mørk farge. *Kol* kan også stamme fra forskjellige ord som fjellnavnet *Kollr* og mannsnavnet *Koll* eller *Kollr*.

Så langt Rygh, og det var interessante opplysninger.

Hvilken betydning kan vi så i vårt tilfelle legge i navnets første ledd *Kol*?

Som oftest er førsteleddet et mannsnavn, sier Rygh, og det er sannsynlig at det også i vårt tilfelle forholder seg slik. *Kolltorp*, senere *Koltorp*, - *Kolls* gård. Stedet hvor prestegården ligger, eller det nærmeste området, peker seg ikke på noen måte ut som et sted med så sterke tradisjoner i kullbrenning at slik virksomhet kan ha navnsatt sted eller gård. Vi kan sikkert se bort fra betydningen kullbrenning i navnets første ledd *Kol*. Betydningen farge virker heller ikke overbevisende. Det er ikke kjent at det er eller har vært noe i området som skiller seg ut som spesielt svart eller mørkt.

Om ordet *torps* betydning sier navneforskeren at i oldnorsk ble det brukt om «en klynge gårder», eller i betydningen «flokke seg sammen». Det synes, sier Rygh, som at ordets egentlige grunnbetydning var «tett bebodd», eller «folksomt sted», og da kan vi i vår del av landet se bort fra ordet *torps* vanlige betydning: husmannsplass, fordi slike plasser her alltid har ligget spredt, og aldri som «en klynge gårder». Det synes ganske klart at dette også er Ryghs oppfatning.

Allerede i oldnorsk var altså navnets andre ledd *torp* godt befestet med innarbeidet betydning: *klynge av gårder - flokke seg sammen - tett bebodd - folksomt sted*. Det er vel derfor sannsynlig at *torp* også kan tolkes som gårdstun med mange hus, og det gir assosiasjoner til fortidsgården, gården med mange hus rundt et eller flere tun med fegater ut til beiter og åkerlapper. Allikevel en gård, -ættegården hvorfra det etter hvert blir skilt ut parter for rydding av nye gårder.

Vi kan imidlertid ikke uten videre knytte navnet *Koltorp* til en så tidlig gård. *Koltorp* er nemlig et sammensatt navn og skal da ifølge gårdsnavngranskingen ikke tilhøre de eldste gårdsnavn, og da er det vel tvilsomt at prestegården er områdets første gård. Vi kan imidlertid ta en del forbehold mot dette.

Rundt bronsealdergården Store Dal i Skjeberg ligger *-torp* gårdene Stabbetorp, Skjeltorp, Brandstorp og Gunnarstorp. Man antar at disse gårdene er fra vikingtid, men på grunn av den store gravplassen ved Gunnarstorp holder man det sannsynlig at de kanskje er eldre, og flere fornminner og oldfunn i området synes å bekrefte det. På Skjeltorps grunn er det funnet en dysse som inneholdt skår fra traktebegerkulturen, en jordbrukskultur som var etablert i Danmark allerede 4000 f.Kr., og som det er funnet spor av også i Viken. Slike dysser blir sett som familiegraver for de første bønder, og siden denne ligger på gården Skjeltorps grunn er det en indikasjon på at her var gård tidligere enn *torp*-navnet antyder. Er kanskje de sammensatte *-torp*-navnene i noen tilfeller like gamle som de usammensatte naturnavn som vanligvis blir sett som de eldste? Vi kan imidlertid ikke overse at det en gang i tiden kan ha skjedd et navneskifte på gården, og at det gamle navn etter hvert er blitt glemt. Forklaringen kan være så enkel.

På Gunnarstorp finner vi også noe som ikke stemmer med dateringen av *-torp* gårder til vikingtid eller litt før. Det er gravplassene fra keltertid, 500 f.Kr.-0, og en steinring som er datert tilbake til overgangen mellom bronsealder og jernalder, altså ca. 500 f.Kr. Det er tydelig at det har vært gård i området lenger enn *-torp*-navnet tilsier.

Likheten med prestegårdsområdet i Askim er spennende. Vår prestegård er ifølge Rygh en *-torp* gård, og vi har i likhet med på Gunnarstorp graver og en steinring fra keltertid i nærheten. I tillegg har vi i området bunnlaget av en stor røys fra eldre bronsealder. Alt indikasjoner på en meget tidlig gård i nærheten.

Det er imidlertid ikke bare gårdsnavn og eventuelle fornminner som kan knyttes til en gård som er veiledene når man skal forsøke å tråkle seg fram til en gårds alder. Terrengforholdene er også en god indikator på om det kan ha vært tidlig gårdrydding i et område. Hvis vi bruker det siste som veiledning i let etter prestegårdsområdets første gård, og hvor tunet eventuelt lå, vinner prestegården suverent over både Gudim og Askim.

En person på let etter jord for rydding av gård ville trolig ikke velge de for en stor del nordvendte jordene på Gudim framfor kirkeområdets syd- og vestvendte slakke hellinger ned mot nåværende sentrum, Gurud og Tornerud, og han ville vel knapt ofre et blick på de flate, og den gang sikkert myrlendte, jordene som i dag er Askimgårdene. Gårder hvis eneste fallende og selvdreinerende terreng som kunne brukes til for eksempel korndyrking ligger nord- og østvendt.

Noen av gårdene rundt prestegårdsområdet: Askim-Gurud-Tornerud-Henstad er også en indikator på en stor, første gård i området. Hvis vi kan stole på at navnene er ekte, ikke lånenavn, er disse gårdene trolig ryddet så sent at de sannsynligvis er skilt ut fra en eldre, større gård. Henstad kan være litt usikker som fradelt prestegårdsområdet, gården kan også være fradelt Løken eller en tidlig Grøttvetgård, men de andre gårdene virker sannsynlige som sekundærgårder til en tidlig gård i prestegårdsområdet.

Grøttvet ligger også i ringen av gårder rundt prestegårdsområdet, men er trolig ikke fradelt derfra. Vi har tidligere funnet at de nuværende Grøttvetgårdene kanskje er fradelt en tidlig gård i det området de dekker i dag, muligens en gård med navn Grot, Grjot eller Grøt. Ideen om en slik tidlig gård i underbygges av at vi også i dette området har gamle steinringer, graver fra keltertid og funn av enkeltgjenstander fra en tid langt før *tveit*-gårdene.

En annen indikator på at Grøttvet ikke er skilt ut fra gård i prestegårdsområdet er den dype dråga mellom Grøttvetområdet og prestegårdsområdet. Enkelte forskere på de såkalte urgårder mener nemlig at grensene mellom de første gårder fulgte elver, bekker, åser og lignende terrengformasjoner, og det er da trolig at den dype dråga mellom prestegård og Grøttvet kan sees som en naturgrense mellom disse gårdene.

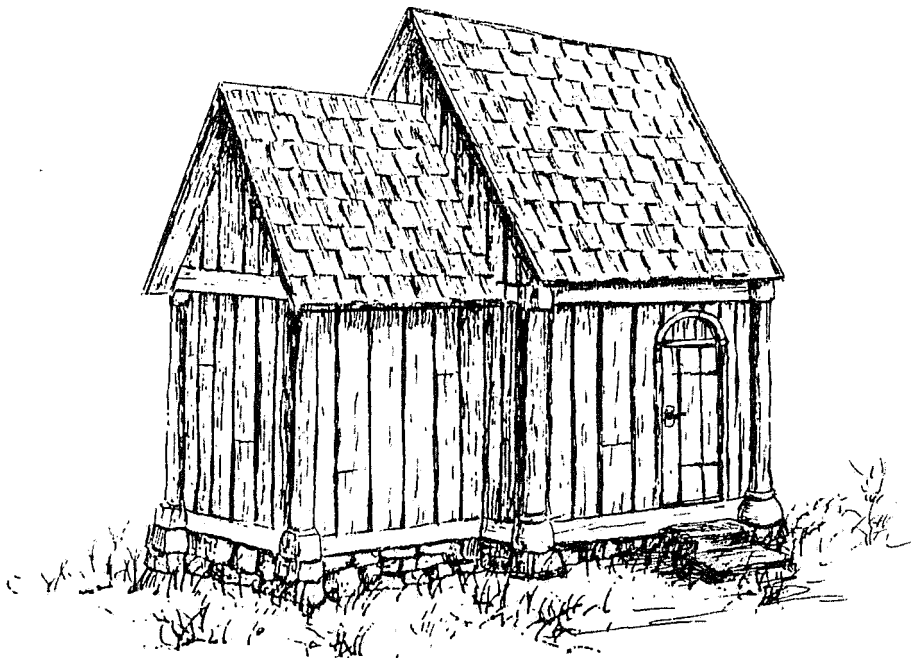
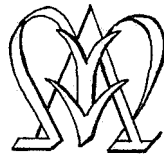
Sogneprest Stene antar at prestegården kan være utskilt fra gården Askim, slik det også antas i Gårdshistorien. I kirkens jubileumsbok skriver han at allerede de første prester fikk utlagt et gårdsbruk. «Vi finner skjøter og dokumenter som viser dette helt tilbake til Sira Sigurds tid på 1300-tallet», skriver Stene. Men skjøter og dokumenter tilbake til 1300-tallet forteller ikke noe om hva som foregikk på den tiden kirken ble bygget, og hvis den første kirke i Askim var en liten trekirke eller et gårdskapell på en bondes grunn, er det lite trolig at den første prest fikk gård i kirkens nærområde. Mye tyder på at de første prester hadde en lav status i lokalsamfundet, trolig lik en omgangsskolelærers status, og da er det lite trolig det fulgte gård med stillingen.

Det er tidligere nevnt at de første rydningsmenn trolig var nøye i valg av sted for rydning av gård. Det virker som jordkvalitet, fallende og selvdreinerende terreng, og ikke minst dets beliggenhet i forhold til den livgivende sol, var viktige forutsetninger for permanent bosetting og gårdsdrift. Arkeologene henviser ihvertfall til at jernaldergårder de har funnet ofte lå i svakt fallende terreng mot syd, vest og sol, og gjerne med noen skjermende åser bak og på sidene. Tunets og husenes plassering finner man på disse «gårder» liggende tett inn til åkerlappene, mens utmark og beiteområder lå lenger vekk.

Vi kan derfor ikke i prestegårdens nuværende hus- og tunplassering i utkanten av et flatt, ikke selvdreinerende jorde, finne bekræftelse på tidlig gård, -en første gård. «Den gamle prestegården lå øst for den nåværende hovedbygning», skriver Stene, og enda større blir avviket fra den mest sannsynlige beliggenhet av en første bosetting som trolig må ha ligget i nær tilknytning til det fallende terreng syd eller vest for kirken.

En slik beliggenhet blir imidlertid avvist med henvisning til dokumenter som viser hvor hovedbygningen lå i 1690, og at man ikke kjenner dokumenter som omtaler annen beliggenhet. En dokumentert beliggenhet i 1690 forteller imidlertid ikke noe om eventuell tidligere beliggenhet for et gårdstun. Denne dokumentasjon beviser heller ikke at den presteboligen som brant 1690 var den første prestebolig i Askim. I overkant av fem hundre år, fra kirken ble bygget til presteboligen brant, er en usedvanlig lang levetid på en trebygning, og hvis vi går enda lenger tilbake, antar at bygda fikk sin første kirke og prest med prestegård allerede i begynnelsen av tusenåret, har det trolig fram til bygningen brant vært flere presteboliger til kirken, men nødvendigvis ikke liggende på samme sted.

Dette er spekulasjoner, men det kan ikke skade å vurdere de forskjellige momenter som taler for at prestegården ikke er utskilt fra Askim, men kanskje har vært en egen gård fra tiden for den første gårdsdannelse i bygda.

Omtrent slik var de første trekirker og gårdskapell

Fornminner i Askim

Universitetets Oldsaksamlinger har registrert i alt 248 gravhauger og røyser, 3 steinringer og en bygdeborg i Askim. Det var tidligere en steinring også ved Mørkved, og det er ved Langnes og Onstadsund en rekke steinlegginger utover på elvebunnen, en type fornminner som er usikre fordi man ikke kjenner hensikten med dem.

101 av gravhaugene/røysene, bunnet av en stor bronsealderøys fra eldre bronsealder (1500-500 f.Kr.) tre steinringer og en offerplass er registrert på de gårdene som har avgitt grunn til sentrum. Det er også avdekket indikasjoner på flatmarks/branngraver i området. Dette er så stort antall av det totale antall fornminner i bygda at vi her sannsynligvis har en god indikasjon på at nåværende sentrumsområde trolig allerede tidlig i bygdas historie ble sett som et senter for bosettingen.

Funn fra steinalder

Foruten langs Glomma er det gjort flere funn fra steinalder i bygda, blant annet i roten på en nedblåst gran i Folkeparken. Hvor mange av disse funn som er registrert er ikke kjent. Ved henvendelse til Oldsaksamlingene blir det svart at funn fra steinalder ikke er lagt inn på data, hvorfor man er avskåret fra å gi noen opplysninger. Arkeologen Elisabeth Skjelsvik nevner imidlertid noen steinalderfunn som er gjort i Askim.

Odalen: Eggstykke av Nøstvetøks.

Blandhol: Flintøks - flintflekke.

Nylenda: Stykke av slipestein.

Eiebakke: Buttbnakket steinøks - 3 Nøstvetøkser - flintstykker - boplass.

Fusk: Eggfragment av tynn?nakket steinøks.

Grøttvet: Flintskraper - bearbeidet flintstykke - eggstykke av flintøks - flintskraperstykker av bryne.

Grøttvetåsen: Skaftulløks.

Korsgård skole: Tykknakket steinøks.

Trostebekk: Flintsigd.

Gurud: Steinøks - flintdolk.

Haraldstad: Skaftulløks.

Nyborg av Hol øvre: Steinøks.

Trippestad: Skaftulløks.

Finsrud av Katralen: Forpart av båtøks.

Galtebu: Flintdolk.

Langnes: Buttbnakket steinøks.

Mørkved lille: Flintdolk.

Alvum av Oraug: Nøstvetøks.

Folkeparken: Skaftulløks.

Kirkegården: Flintsigd.

Prestegårdskogen: 2 flintdolker - flintskraper.

Vengen: Tykknakket steinøks.

Sekkelsten: Flintdolk - tykknakket flintøks - flintskraper.

Skjolden: 2 flintdolker - buttbnakket steinøks - Nøstvetøks - flekkekniv av flint - steinøks - flintskraper - 3 bryne?fragmenter - flintavfall - 2 steinøkser - boplass.

Vrangen: Grønnsteinøks.

Vrangentangen: 2 grønnsteinøkser - 3 fragmenter av plateformet slipestein - fragment av buttnakket steinøks - emne til buttnakket Nøstvetøks - boplasser.

Vrangetangenstranda: Kjølskarper og kjerneskraper - oval rullestein - avfallsflint - boplasser.

Stegen: Fragment av *bronsepinsett* - fragment av *hektespenne av bronse* - *sverdkanpp av jern* - nålebryne - 3 stykker av *kleberkar* - 3 *jernspiker* - *jernnøkkel* - *jernfragment* - *slagg* - liten flintskraper - 4 små flintstykker - fragmenter av dyretenner.

Kursiv: kan være fra bronsealder og jernalder.

Glomvik: 4 fragmenter slipesteiner - økser - stykker av slipt steinredskap - avfallsflint - 3 stykker slipestein av sandstein - steinredskap - flintavfall - lite stykke bergkrystall - steinøks.

Torp: Slipestein.

Dallerud av Torp: Tykknakket steinøks.

Tømt: Spissen av flintdolk.

Vammeli: Skaft hulløks.

Ukjent funnsted: Skaft hulløks.

Ukjent funnsted: Sigd - retursjert flintstykke.

I denne oppregningen er ikke med alle de funn Jens Skjolden, Johan Sand og Hans Sand gjorde på begge sider av Glomma og meldte inn til Oldsaksamlingene. Trolig i alt mellom 250 og 300 enkeltfunn. Den store spredning av funn viser at i hele det område som senere ble bygda Askim var det folk i steinalderen. Funnene er dessverre ikke datert, men vi må anta at det blant dem er gjenstander også fra eldre steinalder, altså så langt tilbake som 8-10 000 år.

Fremdeles er det sikkert mulig å gjøre funn fra steinalderen, spesielt flintrester. Studer derfor terrenget når du går tur, kanskje du finner en flintbit på eller i nærheten av stien. Men begynn ikke å grave om du skulle komme over en flintbit. Det er ifølge Lov om fornminner straffbart. Meld heller fra for at funnstedet kan bli registrert. Du er da med på å utvide kunnskapene om bygdas forhistorie, -og det er vel interessant?

Funn fra jernalder

Jernalderen er delt i to hovedperioder. Det er Eldre jernalder fra 500 f.Kr. - 600 e.Kr. og Yngre jernalder fra 600 - 1000 e.Kr. Disse to perioder er igjen delt opp i 6 perioder:

Keltertid: 500 f. Kr. - år 0

Romretid, eldre: År 0 - 200 e Kr

Romertid, yngre: 200 - 400 e.Kr

Folkevandringstid: 400 - 600 e.Kr.

Merovingertid: 570 - 800 e.Kr.

Vikingtid: 800 - 1000 e.Kr.

Kremering og flatmarksgraver var den dominerende gravskikken i vårt område fram til år 0. De kremerte rester av den døde ble lagt i et leirekar eller en flettet barktine som ble plassert i en grunn grop i bakken. Vanligvis ble terrenget bare slettet over graven, men noen ganger ble den markert med en lav stein eller en liten sirkel av stein

De fleste gravhauger er derfor mest sannsynlig fra etter år 0. Det er interessant at forandring av gravskikken passer med Odins ankomst til Norden i førsteårhundre etter Kristus. Ifølge Snorre forandret trolig Odin gravskikkene, for han *gjorde de til lov i landet som fyrr hadde vori lov hjaa Æsine*, altså i Asia der han kom fra. Odins lov tilsa fortsatt kremering og at asken etter den døde skulle graves ned i bakken (eller kastes på sjøen), men når asken ble gravlagt i jord skulle det bygges haug. I loven het det at *etter gjæve menn skulle dei gjera ein haug til minne*, men etter alle de menn som det hadde *vore nokon manndom med* skulle det reises bautastein.

Enkeltfunn fra jernalder

Spyd av jern	1	Eldre jernalder	Veisten
Kar av keramikk	1	Eldre jernalder	Veisten
Brente bein		Eldre jernalder	Veisten
Bjørneklør		Eldre jernalder	Veisten
Bryne av kvarts(itt)	1	Eldre jernalder	Bekkevard
Kar av keramikk	1	Eldre jernalder	Grav Trippestadåsen
Ring av jern	1	Eldre jernalder	Grav trippestadåsen
Krok av jern	1	Eldre jernalder	Grav Trippestadåsen
Kam av bein/horn	1	Eldre jernalder	Grav Trippestadåsen
Kar av keramikk	2	Eldre jernalder	Grav Trippestadåsen
Beltesten av bergart	1	Eldre jernalder	Grav Guderud
Bryne av kvart(sitt)	1	Eldre jernalder	Grav Guderud
Spyd av jern	1	Eldre jernalder	Grav Kykkelsrud
Kar av keramikk	1	Eldre jernalder	Olberg
Brente bein		Eldre jernalder	Olberg
Sverd av jern	1	Eldre jernalder	Stegen
Bryne av bergart	1	Eldre jernalder	Stegen
Kar av kleber	1	Eldre jernalder	Stegen
Kar av keramikk	1	Romertid	Grav Trippestadåsen
Øks av jern	1	Merovingertid	Torp
Spinnehjul kleber	1	Vikingtid	Jutulen
Sverd av jern	1	Vikingtid	Kvakkestad
Rangle av jern	1	Vikingtid	Kykkelsrud
Øks av jern	1	Vikingtid	Østreng av Gudim
Skjefte til sverd	1	Vikingtid	Rognerud
Tveegget sverd	1	Udatert	Onstad
Skafthkar av kleber	1	Udatert	Salseng
Skafthkar av kleber	1	Udatert	Huset av Slengebråte

Opplysningene er basert på opplysninger fra Oldsaksamlingene høsten 1997, og bør derfor omfatte det man hittil har funnet fra jernalderen i Askim.